

WELLMANN LÁSZLÓ

MAGYARORSZÁG ÉS ROMÁNIA KAPCSOLATAI A HETVENES ÉVEKBEN

■ A kommunista tömb országaiban leginkább a hatalmon levő állampártok befolyásolták az államok közötti viszonyokat. Nem feltétlenül a kormánytagok, hanem jobbára a Politikai Bizottságok vagy a Központi Bizottságok tagjai hoztak döntéseket egy bizonyos állam külpolitikájára és a szomszédokkal való viszonyok alakítása vonatkozásában. Nem volt ez másképp a tárgyalt időszakban sem a magyar–román kapcsolatok esetében. Ezt igazolják a pártméltsóságok és a kormánytagok közötti találkozók.

A hetvenes évek magyar–román kapcsolatát vizsgálva mindenképpen figyelembe kell venni néhány sajátos tényezőt, amely a két nép és a két ország viszonyaira hatással volt. Itt beszélhetünk a közös történelmi múlt vitás kérdéseiről, a két ország eltérő bel- és külpolitikájáról, a szocialista táboron belüli helyéről és szerepéről.

Jelen írás alapját levéltári dokumentumok, könyvek, újságcikkek, egyéb források és egy interjú képezik.

Mint tudjuk, Magyarország és Románia eltérő helyzetben volt a szovjet tömbön belül. Ennek egyik legbeszédesebb bizonyítéka egy 1971-es találkozó. 1971. május 4–5-e között Bukarestbe látogatott az MSZMP KB küldöttsége, amelynek tagja volt Komócsin Zoltán és Aczél György (utóbbi a magyar kultúrpolitika felelőse). Bukaresti tárgyalópartnereik Paul Niculescu-Mizil és Manea Mănescu, az RKP KB tagjai. A felek tárgyalásaik során érintették a kétoldalú párt- és állami kapcsolatok számos vetületét. Abban konszenzus alakult ki, miszerint a kapcsolatoknak fejlődniük kell, és abban is, hogy vannak még lehetőségek, amelyeket ki kell használni. Ugyanakkor érdemes megfigyelni Komócsin Zoltán egyik meg-

jegyzését. Eszerint a kapitalista államokkal több téren sikerült előbbre jutni, mint a szocialista Romániával, jöllehet utóbbi szomszédos állam is. A gondok a közlekedési együttműködés, a határ menti térségek ellátását, a fizetési mérleg túl merev alkalmazását, a határt átszelő folyók vízének minőségét és mennyiségét illetően voltak. Csupán a kereskedelmi cserék terén létezett egy 35%-os növekedés.¹ Szóba került emellett nagyon röviden a kolozsvári magyar konzulátus (útlevelehivatal) újbóli felállítása és olyan román állampolgárok nyugdíjának a kiegészítése, akik annak idején a Tanácsköztársaság vöröshadseregében harcoltak.

Aczél György, aki a kulturális együttműködésről beszélt, szintén kritikus hangot ütött meg. Mondandóját ugyanis nagyjából azzal kezdte, hogy 1956 óta pártvonalon nem került sor megbeszélésre a kulturális kapcsolatokról. E területen Budapest számára a könyvcseré 1:1 aránya volt a legtöbb elégedetlenségre okot adó, ugyanis magyar feltételezés szerint jóval nagyobb igény volt Romániában magyar nyelvű kultúrtermékekre, mint fordítva. Aczél György kitért arra is, ahogyan a történelemkönyvek bemutatják a két nép közös múltját, felvetette, hogy a két nép számára egyformán fontos személyiségekről rendezzenek közös megemlékezéseket és hogy a Romániában magyar nyelven oktató pedagógusok átmenetnek Magyarországra is továbbképzésre.²

Mindkét magyar politikus szóvá tette, hogy Románia területén gondok vannak a román állampolgárok magyarországi rokonai által előfizetett magyarországi sajtótermékek kézbesítésével. Komócsin Zoltán szerint Ausztriától az Egyesült Államokig nem volt probléma e sajtótermékek kézbesítése, de Romániába ezek nem

A dolgozat megírásához szükséges anyagi támogatást a Humánérőforrás-fejlesztési Operatív Program 2007–2013 és az Európai Szociális Alap biztosította a POSDRU/89/1.5/S/60189 projekt keretéből: „Posztdoktori kutatási programok egy tartósan fejlődő tudásközpontú társadalomért”.

léphetek be akadálymentesen.³ A téma azért érdekes, mert 1949-ben Rákosi Mátyás is felvetette nagyjából ugyanígy a problémát Gheorghe Gheorghiu-Dejhez írt egyik levelében. (Később, egy Budapesten 1987-ben zajló KB titkári találkozón szintén szó lesz erről.)⁴

A román küldöttség részéről először Paul Niculescu-Mizil nyilvánított véleményt. Szerinte Bukarest kívánatosnak tartja a kapcsolatok fejlődését, és – mint megjegyezte – román értékelés szerint a két párt kapcsolatai pozitívak. A román politikus is felsorolta a gazdasági együttműködés és a kereskedelmi cserék lehetőségeit, valamint a szállítás terén fennálló gondokat. Nyilvánvaló, hogy Bukarest számára a gazdaság képezte a legfontosabb együttműködési területet, a politikus ugyanis javasolta a magyar félnek, hogy közösen mozdítsák elő a technikai és tudományos együttműködést. Ami a határt átszelő vizeket illeti, bukaresti vélemény szerint Magyarország pénzügyileg beszállhatna a folyómedrek szabályozásába.⁵

A román fél egyetértett a kulturális kapcsolatok bővítésével. Ez ügyben arra hivatkoztak, hogy a két fél kulturális intézetet fog nyitni mindkét fővárosban, és javasolták a kulturális cserék bővítését. Az 1:1 cserearányt akkor lehetne növelni, ha a magyar fél több könyvet venne át, tehát ebben a tekintetben Bukarest nem engedett álláspontjából. A román álláspont az esetleges pedagógusi továbbképzések tekintetében is merev volt, ugyanis semmi szín alatt nem támogatták azt, hogy romániai szakemberek Magyarországra menjenek továbbképzésre. A román politikus röviden szólt még arról is, miszerint a IX. Pártkongresszus után az RKP programjába emelte találkozások szervezését a nemzetiségek ismert személyiségeivel, illetve hogy a nemzetiségeknek a két állam baráti kapcsolatait erősítő tényezőknél kell lenniük. A közlés azért érdekes, mert Románia, amelynek területén a legnagyobb létszámú magyar nemzetiség élt, volt a legkevésbé hajlandó arra, hogy Magyarország partnere legyen a nemzetiségek szerepeltetésének a két fél kapcsolataiban.⁶

A román küldöttség másik tagja, Manea Mănescu röviden és összefoglalóan szólt arról, hogy a két fél milyen gazdasági szakterületeken tud együttműködni, és kifejtette azt is, hogy a folyók vízgyűjtő medencéje terhelt, ezért elkélne a

magyar fél hozzájárulása a szabályozási munkálatokhoz.⁷

A megbeszélések végén a két küldöttség kölcsönösen bemutatta a két ország belső helyzetét, és Komócsin Zoltán szólt pár szót Illyés Gyuláról is. Szavai szerint a magyar társadalom megosztott Illyés tekintetében, és a magyar értelmiséget érdekli, mi is történik a szomszédos államokban élő magyarokkal.⁸ Május 5-én a magyar küldöttséget fogadta egy rövid megbeszélésre Nicolae Ceaușescu is.

Ez a találkozó előkészítette Kádár és Ceaușescu nem hivatalos baráti találkozóját, amelynek 1971. július 7–8-án Nagyváradon és Debrecenben (Hajdúszoboszlón), kellett volna sorra kerülnie. Debrecenben csak városnézés, uzsonna szerepelt a programban, a megbeszélések helyszíne magyar területen, Hajdúszoboszló lett volna. A találkozóból végül semmi sem lett, ugyanis 1971. június 1–24-e között Nicolae Ceaușescu vezetésével magas rangú párt- és állami küldöttség járt Kínában, Észak-Koreában, Észak-Vietnamban és Mongóliában. Maga a látogatás ténye kiváltotta Moszkva bírálását, és ez a körút volt az oka annak, hogy Budapest lemondta a tervezett találkozót. A Szovjetuniót nem nyugtatta meg az a beszélgetés sem, amit Ceaușescu folytatott A. N. Koszigin és M. A. Szuszlov szovjet politikusokkal a moszkvai repülőtéren 1971. június 24-én. A román gesztust egy magyar levéltári dokumentum tanúsága szerint „politikai árulásként” könyvelték el. A magyar vezetés üzenetekben tudatta a szövetséges államokkal, hogy Kádár János a távol-keleti román körút miatt nem tartja időszerűnek a találkozót a román pártvezérellel, és a reakciók az üzenetek átvételekor helyeslőek voltak. Június 30-án este a bukaresti magyar nagykövet átadta Paul Niculescu-Mizilnek az eseményt lemondó üzenetet, amelyre az RKP augusztusban válaszolt.⁹

Komócsin Zoltán június 24-ei parlamenti beszédében szó esett a két állam viszonyáról; a magyar politikus a romániai magyarokat is beleszótta mondanivalójába, szót ejtett a román külpolitikai vonalról is. Emiatt Komócsin Zoltán meg Paul Niculescu-Mizil között sajtópolemia alakult ki. A magyar sajtóban olyan értékelés is napvilágot látott, miszerint a Balkánon egy Kína-barát tengely kezd kialakulni Albánia, Jugoszlávia és Románia részvételével.¹⁰

A feszültség a sajtópolémia után fokozatosan enyhült, és az ezt követően lezajlott néhány találkozó előkészítette Kádár János 1972-es bukaresti látogatását. 1971. október 25–27-e között Paul Niculescu-Mizil és Manea Mănescu látogatott Budapestre, ahol ismét tárgyaltak Aczél Györggyel és Komócsin Zoltánnal. A megbeszélések témái ugyanazok voltak, mint májusban Bukarestben, azzal a különbséggel, hogy ezen év végi látogatás már a román küldöttség távol-keleti turnéja és a Komócsin–Niculescu-Mizil-sajtópolémia után jött létre. 1971. november 20–23-a között Péter János magyar külügyminiszter látogatott Bukarestbe, és ott tárgyalt Nicolae Ceaușescuval is. Látogatásának célja ugyancsak a legfelső szintű találkozó előkészítése volt.¹¹

1972. február 24–26-a között zajlott le a Kádár János vezette magyar párt- és állami delegáció látogatása Bukarestben. A magyar küldöttségben helyet kapott Fock Jenő, Vályi Péter, Péter János, hiányzott viszont Komócsin Zoltán. A fő cél a két fél közötti *Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés* aláírása volt. A látogatás végén a felek közös közleményt és egy belső emlékeztetőt fogadtak el arra vonatkozóan, hogy a továbbiakban mit kell megvalósítani. Maguk a megbeszélések február 24-én és 25-én zajlottak és hat órán át folytak, három fő témát ölelve fel: kölcsönös tájékoztatás a két ország belső helyzetéről; a kétoldalú kapcsolatok áttekintése; véleménycseré a nemzetközi helyzetről.¹²

A megbeszélések fő szereplője a két küldöttségvezető, Kádár János és Nicolae Ceaușescu volt. A kétoldalú kapcsolatokat jónak értékelték, ugyanakkor egyetértettek abban, hogy vannak még kihasználatlan lehetőségek gazdasági, tudományos és kulturális téren. A magyar javaslatok a gazdasági és a tudományos területet érintették inkább – mint például az árucserforgalom növelése, de nem feledkeztek meg az állampolgárok közötti kapcsolat-tartásról sem. Ilyen értelemben javasolták azt is, hogy a kishatárforgalmi övezet bővítsék ki 20 km-re. Kádár is megemlítette azt, amit 1971 májusában Aczél György, hogy a két fél együttműködhet a magyar nyelvet és irodalmat tanító pedagógusok továbbképzésében, illetve szövege a magyar sajtótermékek Romániába jutásával kapcsolatos gondokról. A magyar pártvezető beszélt a nemzetiségekről is, nyil-

vánvalóvá téve azt, hogy a kérdés minden állam belügye, de a rendezésnek hozzá kell járulnia a kétoldalú kapcsolatok erősödéséhez.¹³

Nicolae Ceaușescu válaszában először a gazdasági és tudományos együttműködési lehetőségekről értekezett. Javasolta, hogy a kereskedelmi cserékben tűzzenek ki 250 milliárd rubeles értéket, hogy a két fél építsen közösen egy cementgyárat (például Élesden), illetve hogy kölcsönösen ki lehetne használni a tudományos együttműködés adta lehetőségeket. A nyelv- és irodalomtanárok kölcsönös továbbképzését Bukarest elvetette, azzal az indokkal, hogy a Romániában magyar nyelven tanító pedagógusok ugyanazon a szinten állnak, mint a magyarországiak, és a kishatárforgalmi övezet 20 km-re való szélesítésébe is csak akkor volt hajlandó beleegyezni, ha az olyan nagyvárosok, mint Arad, Nagyvárád és Szatmárnémeti kimaradnak. Ezeket ugyanis igyekeztek fejleszteni, és tartottak az olyan ellátási gondoktól, amiket egy esetleges turistaözön generálhat.

A nemzetiségek Ceaușescu szerint általában támogatják annak az államnak a politikáját, amelyben élnek, az RKP pedig a teljes egyenlőség jegyében szeretné megoldani ezt a problémát. Kívánatos lenne, hogy a magyar nemzetiség a két nép közötti együttműködést erősítő tényező legyen.¹⁴

Február 25-én a megbeszélések leginkább az akkori nemzetközi események értékelésére korlátozódtak.

A két fél között adódott még néhány probléma. A közös közlemény valójában kompromisszum, amelyben mindkét fél engedett valamennyit. Bukarest nem tudta úgy kidomborítani külön politikai irányvonalát és Ceaușescu személyét, ahogy szeretne volna, míg Budapest nem tudta elérni, hogy a nemzetiségek is szerepeljenek a dokumentumban.¹⁵ A két ország közötti új *Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés*t a két miniszterelnök, Fock Jenő és Ion Gheorghe Maurer írta alá. A korabeli kommentárjai szerint ez azt is mutatta, nincs minden rendben a két ország között, figyelembe véve azt a tényt, hogy Bukarestben jelen volt a két pártvezető is. Megjegyzendő, hogy Magyarország volt az utolsó olyan baráti és szövetséges ország, amelyvel Románia megújította ez a szerződést.¹⁶ A kétoldalú kapcsolatok jobbítása

Moszkvának is érdekében állt. A Szovjetunió nem tűrhette, hogy a szövetségesek között gondok legyenek. A bukaresti látogatás előtt tíz nappal Kádár Moszkvában járt, és ugyanakkor tartózkodott ott egy román delegáció is, amelyet Vas Ghizela vezetett. E vonatkozásban a szovjet sajtó dicsérően írt Magyarországról.¹⁷

Ami a magyar–román megbeszéléseket illeti, a felek mondanivalója általában három fő témára korlátozódott. Kölcsönös tájékoztatás a két állam belső helyzetéről, a kétoldali viszony értékelése és egymás álláspontjának ismertetése a nemzetközi politika eseményeivel kapcsolatban. Ugyanakkor az évtized többi találkozásán sem lesz túl sok új téma, mert a felek a gazdasági együttműködés terén maradnak az egyeztetésekkel és az árucserre-forgalom esetleges növelésével. Budapest számára Bukarest nem jelentett olyan gazdasági partnert, amellyel komoly együttműködést valósíthatott volna meg, míg Bukarest számára Budapest kezdeményezései a kulturális kapcsolatokat illetően és a nemzetiségek terén egyenértékűek voltak a román állam belügyeibe való beavatkozással.¹⁸

1974 februárjának második felében Virgil Trofin miniszterelnök-helyettes járt Budapesten, ahol a felek a gazdasági együttműködés lehetőségeiről tárgyaltak, és február 27.–március 2.-a között Budapestre érkezett egy küldöttség élén Ion Gheorghe Maurer román miniszterelnök is. A küldöttségben részt vett Virgil Trofin. A román miniszterelnököt fogadta Kádár is, akivel áttekintették a kétoldali kapcsolatokat, és vállalták ezek javítását az 1972-es dokumentumok alapján. Mindkét fél őszintén beszélt a gondokról. A román miniszterelnök hosszan tárgyalt magyar kollégájával, Fock Jenővel is, akivel szintén áttekintették a kétoldali kapcsolatokat, és megbeszéléseik nyilvánvalóvá tették, hogy mindkét fél elégedetlen. Budapest számára a nemzetiségi kérdés és a román külpolitikai különvonal, míg Bukarest számára a szövetségesek bizalmatlansága jelentett problémát.¹⁹

Az 1975-ben elfogadott román szálástörvény sem erősítette a kölcsönös bizalmat. Egy 1975. február 4-én keltezett magyar levéltári dokumentum rávilágít, hogy a bukaresti hatóságok értékelése szerint a magyarországi turisták rontják az RKP által a nemzetiségek körében vég-

zett nevelőmunkát, és nem csak azt. Ilie Verdeț miniszterelnök-helyettes azon véleményének adott hangot, hogy a túlsok utazgatás nem tesz jót a lakosságnak. Budapest számára a jogszabály a nagyszámú magyar turista miatt volt gond, akik jó része Erdélyben a rokonoknál szállt meg.²⁰

1975. október 1–3. között Dumitru Popescu, a Szocialista Kultúra és Nevelés Tanácsának tagja vezetésével látogatott román küldöttség Budapestre. A küldöttségben részt vett még: Ion Dodu Bălan és Ștefan Pascu. A magyar tárgyalódelegációt Aczél György vezette, és tagjai voltak Orbán László, Roska István, Marczali László és Csatári Dániel. A két küldöttség tárgyalt a magyar–román együttműködésről a tanügyi, kultúra, tudomány és művészet terén, valamint a kulturális értékek és információk cseréjének növeléséről. Mind Kádár, mind Aczél kritikusan fogalmazott a kétoldali kapcsolatokat és a román politikát illetően. Dumitru Popescu szerint viszont a kapcsolatok rendezettek, és – mint javasolta – ismét meg kellene szervezni egy legfelsőbb szintű találkozót. Magyar értékelés szerint szavakban a román politikus sokkal nagyobb együttműködési készséget tanúsított, mint amennyit az esemény alkalmával elfogadott Emlékeztetőben hajlandó volt aláírni.²¹

1975. december 6-án Nicolae Ceaușescu fogadta Havasi Ferenc miniszterelnök-helyettest. Megbeszélésük fő témája a gazdasági együttműködés volt, és mint a jegyzőkönyv is tanúsítja, a felek bizonyos kérdésekben még mindig csak az egyeztető tárgyalásoknál tartottak. Ceaușescu fontosnak tartotta azt is, hogy hangsúlyozza vendégének a kétoldali együttműködés előnyeit, és bírálta a KGST-t.²²

1975. december 8–11. között Magyarországra látogatott George Macovescu román külügyminiszter. Magyar kollégáján kívül a vendég megbeszéléseket folytatott Losonczi Pállal, az Elnöki Tanács elnökével, Lázár György magyar miniszterelnökkel és Biszku Bélával, a MSZMP KB titkárával. A három magas rangú magyar politikus rövid megbeszéléseket folytatott a román külügyminiszterrel, és ezek során valamilyen szinten érintették a kétoldali viszony alakulását, illetve az akkori nemzetközi helyzetet is. A leghosszabb megbeszéléseket a román külügyminiszter magyar kollégájával, Puja Friggyessel folytatta.

Témáik nem különböztek az elmúlt évek ehhez hasonló eseményeinek témáitól, de a tárgyalásokról készült jelentés tanúsága szerint a felek nemigen haladtak előre a létező és fent említett problémák megoldásával, ugyanakkor ismét különböző mutatózott a kétoldali viszony értékelésében. Az eseményről megjelenő közös közleményt is a két külügyminiszter öntötte végső formába.²³

1976. június 30-án Berlinben találkozott Kádár János és Nicolae Ceaușescu. Mindkét politikus egyetértett abban, hogy szükség van egy újabb – akár nem hivatalos – kétoldali találkozóra. Ceaușescu meghívta Kádárt, hogy töltsen szabadságát a Fekete-tenger partján, Kádár azonban végül nem fogadta el a meghívást.²⁴

1976. október 29-én Romániába látogatott Gyenes András, az MSZMP KB titkára, akit Ceaușescu is fogadott. A felek áttekintették a kétoldali kapcsolatok helyzetét, és mindketten egyetértettek abban, hogy tennivalók még vannak.²⁵

1976. december 20-án érkezett Bukarestbe Lázár György magyar miniszterelnök. Román kollégájával, Manea Mănescuval gazdasági kérdésekről tárgyalt, és a felek létrehozta öt munkacsoportot a kétoldali kapcsolatok alakulásának áttekintésére. Nicolae Ceaușescu is fogadta Lázár Györgyöt. Mindketten kifejezték azon óhajukat, miszerint a kapcsolatoknak fejlődniük kell.²⁶

1977. június 3–8. között a magyar igazságügyminiszter, Korom Mihály látogató Romániába. A látogatás egyik célja a tapasztalatcsere, a másik pedig megbeszélések folytatása a két ország közötti jogsegélyegyezmény alkalmazásáról.²⁷

Pár nappal később, 1977. június 15–16-án zajlott le az utolsó kétoldali találkozó Kádár János és Nicolae Ceaușescu között két helyszínen, Debrecenben és Nagyváradon. Mindkét fél egyetértett az esemény szükségességével, de míg Bukarest elképzelése szerint Ceaușescunak kellett volna egy párt- és állami delegáció élén Budapestre látogatnia, addig a magyar fél a határ menti munkatalálkozót részesítette előnyben – amibe végül Bukarest is beleegyezett. A román fél ugyanakkor megemlítette, hogy esedékes lenne egy budapesti Ceaușescu-látogatás, de a magyar delegáció kitért a konkrét időpont elől. Az 1972-es találkozótól eltérően ezúttal a közös közleményben szó volt a nemzetiségekről, méghozzá úgy, hogy

mindkét fél véleménye belekerült a dokumentumba, tudniillik nem született semmilyen kompromisszum ezen a téren. A nemzetiségek szerepeltek az eseményen elfogadott belső emlékeztetőben is, és ez volt Budapest számára a legfontosabb hivatkozási alap az elkövetkező években. A feleknek erre az eseményre sikerült megállapodni két konzulátus megnyitásáról, amelyek a nyolcvanas években kezdték meg működésüket, a magyar Kolozsváron, a román Debrecenben. A megbeszélések ezúttal is három fő témakörre vonatkoztak, mint 1972-ben, lényegében tehát a problémák is ugyanazok maradtak.²⁸

Magát a találkozót olyan pozitív eseményként könyvelte el mindkét fél, amely hozzájárul a kétoldali kapcsolatok fejlődéséhez. Tény ugyanakkor, hogy a romániai magyar értelmiség fokozott várakozással tekintett az esemény elé, Sütő András nyíltan beszélt erről Kalmár György magyar diplomatával, kifejtve, hogy a találkozó csalódást keltett az erdélyi magyar körökben, illetve hogy érthetetlen a magyar vezetés passzivitása.²⁹

1977. december 17-én Nicolae Ceaușescu fogadta Havasi Ferenc miniszterelnök-helyettest. Kettejük megbeszélése a gazdasági témák körül forgott, áttekintették az elért eredményeket, és egyetértettek abban, hogy még lehet fejleszteni a gazdasági kapcsolatokon.³⁰

A *Magyar Nemzet* 1977 karácsonyán és 1978 legelején megjelent kétrészes cikk jelentős mértékben hozzájárult a kétoldali viszony feszültté válásához. A cikket – amely nemcsak az erdélyi, hanem az egyetemes magyarság gondjairól szólt – Illyés Gyula írta. Jelzésértékű az is, hogy az írás egy központi napilapban, a Hazafront Népfőnt lapjában jelent meg. Nem maradt el a többlépésű román válasz sem. Kezdődött egy tájékoztatósi kam-pánnyal, amely szerint a nemzetiségek egyenlő jogokat élveznek, folytatódott a Ion Mitran, a *Scînteia* kiadója által írt cikkel, amely az *Era Socialistă* elméleti folyóiratban jelent meg 1978 májusában, és támadást intézett azok ellen, akik kulturális népiratásról beszéltek, ugyanakkor azt is egyértelműen leszögezte, hogy a nemzetiségi kérdés véglegesen megoldott Romániában. Akik ezt tagadják, a magyar emigráció reakciós és revizionista köreinek a nótáját fűjják. Maga Nicolae Ceaușescu is kemény jelzőkkel illette azokat, akik

bírálták Bukarest nemzetiségi politikáját, és ebben segítségére volt Péterfi István, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának elnöke is.³¹

1978. február 16–19-e között Budapestre látogatott az új román külügyminiszter, Ștefan Andrei. A felek áttekintették a kétoldali kapcsolatokat, és tárgyaltak a nemzetiségekről az 1977 júniusában elfogadott dokumentumok tükrében, a találkozó azonban ebből a szempontból nem zártul lényeges eredményekkel.³²

1978. július 14-én Ceaușescu fogadta Marjai József magyar miniszterelnök-helyetttest, akivel a gazdasági kapcsolatokról folytatott rövid megbeszélést; ebből kiderült, hogy a felek a konkrét együttműködés tekintetében még csak az előkészítő tárgyalásoknál tartanak. Ceaușescu elégedetlennek mutatkozott a dolgok ezen állásával.³³

1978-ban Budapest új nagykövetet küldött Bukarestbe Rajnai Sándor személyében, akinek jelentős szerepe volt az 1956-os események utáni megtorlásokban. Egy magyar levéltári dokumentum szerint Rajnai bukaresti elutazása előtt felkereste Illyés Gyulát is, aki hosszasan beszélt az erdélyi és a felvidéki magyarokról, valamint válszokról. A költő úgy értékelte, hogy létrejöhetne Magyarországon egy szereposztás, amely szerint az értelmiség lesz a szókimondóbb a szomszédos államokban élő magyar nemzetiségekkel kapcsolatban, míg a politikum diszkrétebben lép fel. Rajnai nem osztotta Illyés álláspontját, mi több, aggasztónak tartotta a költő következtetéseit az erdélyi magyarság sorsáról abban az esetben, ha a budapesti vezetés nem lép semmit. A kinevezett nagykövet felajánlotta a költőnek, hogy ha ismét Pesten lesz, meglátogatja, amibe Illyés bele is egyezett.³⁴

1978. november 9-én MSZMP KB-küldöttség érkezett Romániába. Tagjai voltak Óvári Miklós, Gyenes András és Havasi Ferenc. A román tárgyaló pártdelegációban helyet kapott Dumitru Popescu, Iosif Banc és Vasile Mușat. A megbeszélések november 9-én és 10-én zajlottak, témájuk az 1977-es csúcstalálkozó óta a kétoldali kapcsolatokban bekövetkezett fejlemények összegzése volt és az utóbbi időben megjelent zavaró tényezők (történelmi viták) lehetséges megszüntetése. Jelentős véleményeltérések mutatkoztak a felek között. Budapest inkább a kulturá-

lis és az állampolgárok közötti kapcsolatokat szorgalmazta, az 1977-ben elfogadott dokumentumokból kiindulva. Bukarest a gazdasági kapcsolatok fejlesztését szerette volna, sérelmezte a Magyarországon megjelent történelmi publikációkat, megoldottnak mondta a nemzetiségi kérdést. A felek véleménye között jelentős volt az eltérés a trianoni béke értékelését illetően is. Tény ugyanakkor, hogy ezen a találkozón a román delegáció hatpontos javaslatot terjesztett elő a kétoldali kapcsolatok javítása érdekében, ennek azonban olyan pontjai is voltak, amiket a magyar delegáció visszautasított, amiként azt is, hogy a találkozóval olyan közös közlemény jelenjen meg, amely a kapcsolatok zavartalanságáról és a találkozó eredményességéről beszél.³⁵

1979. április 26–27-én Puja Frigyes külügyminiszter látogatott Romániába, és fogadta őt Nicolae Ceaușescu is, akivel főleg a nemzetközi politika időszerű kérdéseiről tárgyalt. A kétoldali viszony a két külügyminiszter megbeszélésein került terítékre, és a felek véleménye most sem egyezett e kapcsolatok milyenségét illetően. A két külügyminiszter a nemzetközi politika aktuális eseményeit is áttekintette, majd 1979 májusában Budapesten folytatták az egyeztetéseket a kétoldali kapcsolatokról. Itt szóba került a román miniszterelnök, Ilie Verdeț közelgő budapesti látogatása és egy esetleges Ceaușescu-látogatás.³⁶

Ilie Verdeț 1979. július 16–17-én látogatott Magyarországra, ahol megbeszéléseket folytatott Kádár Jánossal és Lázár György miniszterelnökkel. A két fél között ismét nem volt egyetértés a kapcsolatok milyenségét illetően, és az is meghatározta az eseményt, hogy a román miniszterelnöknek inkább a gazdasági kapcsolatok tárgyalására volt felhatalmazása. A látogatás idején jelentette az MTI, hogy Szepes István lesz a kolozsvári magyar konzul – a hírt július 18-án a bukaresti rádió is átvette, kiegészítve egy rövid közléssel a debreceni román konzulátus esedékes megnyitására. A két konzulátus között volt egy lényeges különbség, ugyanis míg a debreceni székhelyű konzuli kerület felölelte Magyarország románok lakta részeit, addig a kolozsvári székhelyű konzuli kerület joghatósága nem terjedt ki Maros, Hargita és Kovászna megyére, ahol szám szerint a legjelentősebb magyar lakosságkoncentráció volt.³⁷

1979-ben megszületett egy döntés, miszerint Románia területén augusztus 1-jétől a külföldi turisták csak konvertibilis valutáért vásárolhatnak üzemanyagot. Ennek következtében jelent meg a bécsi *Die Presse*ben Paul Lendvai cikke, amely a *Mélyítések a keleti testvérek között – Európa legnagyobb kisebbsége* címet viselte. A cikk az ún. „benzinháborúról” szólt, amely a bukaresti döntés miatt „tört ki”, kudarcnak minősítette a román miniszterelnök júliusi látogatását, és kifejtette: a román vezetés számára az, hogy az MTI informatívan, tárgyszerűen és ugyanakkor minősítések nélkül mutatta be a román intézkedést, felért egy övön aluli ütéssel, ami kiváltotta a román Agerpres hírügynökség MTI elleni támadását is. Egy másik barátságatlannak minősíthető lépés a Budapest–Kolozsvár és a Budapest–Gyulafehérvár buszjáratok felfüggesztése volt.³⁸

1979. november 21-én, az RKP kongresszusa idején Nicolae Ceaușescu fogadta egy rövid megbeszélésre az Apró Antal vezetésével érkezett MSZMP-küldöttséget. A felek beszéltek az aktuális nemzetközi helyzetről, és a beszélgetés során Apró egy nem különösen diplomatikus hasonlattal is élt, amikor a kétoldalú viszonyt jellemezte. Szerinte Magyarország az amerikaiakkal hamarabb meg tudott egyezni egy traktor gyártásáról, mint a románokkal.³⁹

1980. december 12-én Nagyváradon találkozott két KB-titkár, Gyenes András és Virgil Cazacu. A felek áttekintették a kétoldalú kapcsolatok állását, illetve tárgyaltak az 1977-ben elfogadott belső emlékeztető megvalósításairól. A felek ál-

laspontja között a nemzetiségi kérdésben és a kulturális kapcsolatok tekintetében igen nagy különbségek voltak. Mindkét tárgyalópartner egyetértett a kapcsolatok fejlesztésének szükségességével. Cazacu ugyanakkor arról is beszélt, hogy szükség lenne egy újabb felső szintű találkozóra azért, hogy bemutatást kapjon az, ami megvalósult, és hogy a felek újabb feladatokat tűzzenek ki.⁴⁰ Ez volt az utolsó találkozó a két fél között abban az évtizedben.

Magyarország és Románia kapcsolatai a vizsgált időszakban már nem voltak felhőtlenek. A két fél közötti viták, a román különutas külpolitika, Budapest érdeklődése a romániai magyarok iránt, a közös történelmi múlt vitás eseményeinek ellentétes értelmezése oda vezetett, hogy a két fél között nőtt a bizalmatlanság és a gyanakvás. Így történhetett meg, hogy amikor 1978 novemberében MSZMP KB-küldöttség látogatott Bukarestbe, a román tárgyalópartnerek komolyan javasolták, a felek közös közleményben jelentsék ki, miszerint „nincs közöttük határvita, mert a kérdés egyszer és mindenkorra megoldást nyert”,⁴¹ ami – ha figyelembe vesszük a két fél egyazon érdekszférába és szövetségi rendszerbe való tartozását – kétségtelenül bizarrnak tűnik. Mindez nem sok jóval kecsegtetett a kétoldalú kapcsolatokat illetően az elkövetkező nyolcvanas évekre, amelyek valóban a sejtéseknek megfelelően alakultak. Csak-hogy akkor a viták már nem a színpalak mögött folytak, Budapest ugyanis feladta azt a taktikát, miszerint a nyilvánosságot lehetőleg ki kell zárni és elvtársak közötti tárgyalásokon kell a problémákat rendezni.

■ JEGYZETEK

1. Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (a továbbiakban DANIC): Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 27/1971. 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10.
2. Vö. 15–20.
3. Vö. 23–24.
4. *Vasfüggöny keleten. Iratok a magyar–román kapcsolatok történetéről*. Válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette, a bevezető tanulmányt írta Fülöp Mihály, Vincze Gábor. Osiris–Századvég, 1995. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL) M-KS 288 f 32/1987/102 ó. e. 361.
5. DANIC: Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 27/1971. 26–35.
6. Vö. 35–42.
7. Vö. 46–47.
8. Vö. 106–107.
9. MOL M-KS 288 f 32/1971/48 ó. e. Az őrzési egység legnagyobb része ezzel a témával foglalkozik. Open Society Archives (a továbbiakban OSA) 300 RFE/RL Research Institute 60 Romanian Unit, box 273 számozatlan oldal.
10. Vö.
11. OSA 300 RFE/RL Research Institute 60 Romanian Unit, box 79. 7. MOL M-KS 288 f 32/1971/48 ó. e. 281–287. 396–402.
12. MOL M-KS 288 f 32/1972/ 1 ó. e. 30–31.
13. DANIC Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 12/1972. 4–14.
14. Vö. 15–25.

15. MOL M-KS 288 f 32/1972/ 1 ó. e. 44–45.
16. OSA 300 RFE/RL Research Institute 60 Romanian Unit, box 268.
17. Raphael Vago: *The grandchildren of Trianon. Hungary and the Hungarian minority in the communist states*. New York, East European Monographs, Boulder distributed by Columbia University Press, 206–207.
18. Ez ügyben elég csak futólag átnézni a két fél levéltári dokumentumait ebből az időszakból.
19. DANIC Fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 23/1974. 95–123.
20. MOL XIX-J-1-j-Románia 2-001217/1975.
21. MOL M-KS 288 f 32/1975/129 ó. e. 313–320.
22. DANIC Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 225/1975. 2–6.
23. MOL XIX-J-1-j-Románia.../1975. Sajnos a dokumentum csak fénymásolatban van birtokunkban, és nem lehet látni többi azonosító elemét.
24. DANIC Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 86/1976. 2–3.
25. DANIC Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 216/1976. 3–7.
26. DANIC Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 160 /1976. 2–12.
27. DANIC Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 96/1977. 108–109.
28. DANIC Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 95/1977. 3–69. Auswärtiges Amt. Politisches Archiv. Zwischenarchiv. 116598.
29. MOL XIX-J-1-j-Románia 2-004727-1977. Számozatlan oldal.
30. DANIC Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 199/1977. 2–4.
31. Magyar Nemzet XXXIII. évf. 203. sz. 1977. december 23. 13; XXXIV. évfolyam 1. sz. 1978. január 1. 9; Vago: i. m. 215–217, 221.
32. OSA 300 RFE/RL Research Institute 60 Romanian Unit, box 79. 576–578.
33. DANIC Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 109/1977. 4–14.
34. MOL Külügyminisztérium III. Területi Főosztály 0050059/6/1978. 553–555.
35. MOL 288 f 4/160–161 ó.e. 21–26.
36. MOL M-KS 288 f 32/1979/81 II. ó. e. 19–23. MOL Külügyminisztérium 0069/2/PF/1979. 43–46.
37. MOL Külügyminisztérium 0069/12/PF/1979. 135–146. OSA 300 RFE/RL Research Institute 60 Romanian Unit, box 272. Számozatlan oldal.
38. MOL M-KS 288 f 32/1979/81 I. ó. e. 283–286.
39. DANIC Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 218/1979. 2–5.
40. MOL M-KS 288 f 32/1980/106 ó. e. Külügyminisztérium III. Területi Főosztály 001.003083/1/1980. 293–296.
41. MOL 288 f 4/160–161 ó. e. 21.

